

Βιολαίν Ουισμάν
Το βιβλίο
της μητέρας

Μετάφραση: Γιάννης Στριγκος

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

Βραβείο Françoise Sagan
Βραβείο μυθιστορήματος Marie Claire

ΒΙΟΛΑΙΝ ΟΥΪΣΜΑΝ

Το βιβλίο της μητέρας

μυθιστόρημα

Μετάφραση από τα γαλλικά

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΤΡΙΓΚΟΣ

«Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου».

Εκδόσεις Πατάκη – Ξένη λογοτεχνία

Σύγχρονη ξένη λογοτεχνία – 581

Βιολαίν Ουισμάν, *Το βιβλίο της μητέρας*

Violaine Huisman, *Fugitive parce que reine*

Μετάφραση: Γιάννης Στρίγκος

Υπεύθυνη έκδοσης: Σταύρη Ιωαννίδου

Επιμέλεια – Διορθώσεις: Βάλια Μπράβου

Σελιδοποίηση: Αλέξιος Μάστορης

Η εικόνα εξωφύλλου παραχωρήθηκε από τον αρχικό δικαιούχο στη Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ 2023

Copyright© Violaine Huisman, 2018

International Rights Management: Susanna Lea Associates

Copyright© για την ελληνική γλώσσα, Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ

(Εκδόσεις Πατάκη), 2022

Πρώτη έκδοση στη γαλλική γλώσσα από τις εκδόσεις Gallimard, 2018

Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη,

Αθήνα, Ιούνιος 2023

KET E332 ΚΕΠ 400/23

ISBN 978-618-07-0333-7

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ),

570 09 ΚΑΛΟΚΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Στην αδελφή μου

I

ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΠΟΥ ΕΠΕΣΕ το τείχος του Βερολίνου, τη χρονιά που έκλεινα τα δέκα, και ενώ παγκοσμίως παρέλαυναν στις τηλεοπτικές οθόνες εναγκαλισμοί, δάκρυα χαράς, χέρια ορθάνοιχτα ως ένδειξη νίκης, πλήθη αντρών και γυναικών που εκδήλωναν τον άκρατο ενθουσιασμό τους μπροστά σε σωρούς από πέτρες, συντρίμια και σύννεφα σκόνης, εμείς, οι Γάλλοι, παρακολουθούσαμε το κοσμοϊστορικό αυτό γεγονός βλέποντας τις εικόνες να εναλλάσσονται διαρκώς με το αυστηρό πρόσωπο του παρουσιαστή του βραδινού δελτίου, ο οποίος εμμέσως μας προέτρεπε να καθίσουμε στο τραπέζι για φαγητό –όσους τουλάχιστον από εμάς κάθονταν εκείνη την ώρα για φαγητό, δηλαδή αυτούς που τηρούσαν πιστά το οικογενειακό τελετουργικό και για τους οποίους το δελτίο των οκτώ είχε αντικαταστήσει την προσευχή ή αποτελούσε κάτι σαν φόρο τιμής στη δημοκρατία, ένα τελετουργικό αιώνων απόλυτα ταιριαστό με την εκκοσμικευμένη μας πατρίδα–, κι εγώ, με το βλέμμα καρφωμένο στη μικρή οθόνη, κοιτούσα κατάπληκτη, τρομαγμένη απ' αυτό το χάος του οποίου οι γεωπολιτικές συνέπειες μου διέφευγαν παντελώς παρά τις διδακτικές προσπάθειες του εκφωνητή –αντιλαμβανόταν κανείς τη σημασία των γεγονότων από τον τρόπο της

ομιλίας του, σταδιακά όλο και βαρύτερο όταν επρόκειτο για κάτι πολύ σοβαρό και πολύ πιο ανάλαφρο τα βράδια της Κυριακής, όταν ανήγγελλε στους τηλεθεατές που περιέμεναν όλη την εβδομάδα την πολλοστή προβολή μιας κωμικής ταινίας ή μιας περιπέτειας-, χωρίς να συνειδητοποιώ καθόλου τον αντίκτυπο του γεγονότος από τη μια, συνεπαρμένη παρ' όλα αυτά και καθηλωμένη από τα ρεπορτάζ μέσα από τα οποία είχα την εντύπωση ότι διέκρινα αγνά, όπως πίσω από μια βιτρίνα, σε διαφάνεια, τα απομεινάρια της μαμάς, το πορτρέτο της να αναδεικνύεται ένδοξο ανάμεσα στα ερείπια, το σώμα της, κρυμμένο κάτω απ' τα χαλάσματα, το πρόσωπό της κάτω απ' τους σοβάδες, ως και τις στάχτες της ακόμα. Μέχρι εκείνη την εποχή, κοιτούσα τη μαμά έκθαμβη και εκστασιασμένη, και η εκτυφλωτική της παρουσία στο υγρό βλέμμα του μικρού κοριτσιού που ήμουν τότε δεν είχε προλάβει να ξεθωριάσει. Κι έπειτα η μαμά είχε χαθεί απότομα από προσώπου γης. Είχε βυθιστεί σε μια κατάθλιψη τόσο καταστροφική ώστε χρειάστηκε, διά της βίας, να οδηγηθεί σε ψυχιατρικό ίδρυμα για μήνες που έμοιαζαν ατελείωτοι. Για καιρό μού έλεγαν ψέματα σχετικά με τους λόγους της ξαφνικής της εξαφάνισης, αλλά τελικά μου αποκάλυψαν ότι η μαμά ήταν μανιοκαταθλιπτική. Η φράση ήρθε και σφηνώθηκε στο μυαλό μου –«η μάνα σου είναι μανιοκαταθλιπτική»-, μια φράση που ξεστόμισε δε θυμάμαι ποιος από τους μεγάλους, μία απ' αυτές τις φράσεις που λένε οι ενήλικοι και που δεν ωφελούσαν σε τίποτα πέρα από το να με μπερδέψουν ή να με αγχώσουν. Ο απόηχός της μεταμορφωνόταν σιγά σιγά στο μότο της θλίψης μου, με τη γλώσσα μου να προφέρει ξανά και ξανά τους ήχους αυτών των συλλαβών μήπως κι έτσι μπο-

ρούσα να ξεδιαλύνω το λίγο που καταλάβαινα από το νόημά τους. Πρώτα απ' όλα, δε σήμαινε τίποτα η λέξη «μανιοκαταθλιπτική». Ή μάλλον, ναι, σήμαινε, σήμαινε ότι η μαμά μπορούσε να ανέβει στους πυργίσκους, τους πυργίσκους που έβλεπα με τη φαντασία μου στις γωνίες ενός κάστρου, στα ακροπύργια, στις κορυφές των οποίων τη φανταζόμουν να σκαρφαλώνει με μεγάλη ταχύτητα, κι έπειτα, μ' έναν πήδο, να βουτάει βαθιά στα μπουντρούμια και τις κατακόμβες, εκεί δηλαδή όπου είχε κρύο και υγρασία, εκεί όπου ένιωθες την αποφορά του θανάτου. Η μαμά είχε εξαφανιστεί λοιπόν απ' τη μια μέρα στην άλλη. Οι αναμνήσεις που είχα απ' αυτήν πριν απ' τη φυγή της μάλλον παραήταν σκόρπιες για να μπορέσουν να φτιάξουν ένα υφάδι που να έχει συνοχή, όμως κι οι εξηγήσεις που μου έδιναν οι άλλοι ήταν επίσης τόσο αναληθοφανείς όσο και απaráδεκτες. Σε τελική ανάλυση, κανείς δε θυμόταν καλύτερα από εμένα τα παιδικά μου χρόνια, με εξαίρεση την αδελφή μου, η οποία δεν είχε συγκαταστήσει στη μνήμη της ακριβώς τα ίδια επεισόδια από το έπος μας και ίσως μερικές φορές να μου ψιθύριζε κρυφά απαντήσεις για να συμπληρωθούν τα κενά της μνήμης μου. Ένα μονάχα στοιχείο μάς έλειπε: η ακριβής στιγμή της κατάρρευσής της. Το γεγονός αυτό, αν συνέβη ποτέ, διέφευγε και από εμένα και από εκείνη, κι αυτό το χάσμα δε μας άφηνε παρά μονάχα μια διάχυτη αίσθηση πως όντως παραλίγο να πεθάνουμε κι οι δυο μας. Ναι, ο φόβος εξακολούθησε να πλανάται. Μια ανεπίσημη εκδοχή της ιστορίας στήριζε τις εικασίες μας, όχι με απόλυτα καταλυτικό ρόλο, αλλά, ελλείψει κάποιου άλλου επιβεβαιωμένου στοιχείου, το ατυχές αυτό συμβάν ερχόταν να δώσει μια εξήγηση: το τροχαίο δυστύχημα, πηγαίνοντας

ή επιστρέφοντας από το σχολείο, με την αδελφή μου να βρίσκεται στη θέση του συνοδηγού, τη «θέση του νεκρού», εμένα πίσω, πάντα χωρίς ζώνη, και τη μαμά, σταματημένη πρώτη στη σειρά μπροστά στο κόκκινο φανάρι της λεωφόρου Γεωργίου του Ε', να πατάει ξαφνικά γκάζι, με τα λάστιχα του αυτοκινήτου να στριγκλίζουν, και να εισβάλλει με ταχύτητα στη λεωφόρο των Ηλυσίων Πεδίων, που βρισκόταν κάθετα. Αδύνατον να θυμηθούμε πόσα αυτοκίνητα έπεσαν πάνω στο δικό μας – αρκετά πάντως για να κάνουν το μικρό μας Opel σμπαράλια.

Την είχαμε συνηθίσει να οδηγεί σαν ραλίστας. Παντού και πάντα αργοπορημένη, ενίοτε καβαλούσε τα πεζοδρόμια όταν τα αυτοκίνητα κολλούσαν στην κίνηση, μια τεχνική δοκιμασμένη για να γλιτώνει κανείς από το μποτιλιάρισμα. Κρατώντας με το αριστερό της χέρι το τσιγάρο της, έβαζε τις φωνές χειρονομώντας σ' αυτούς που χάζευαν. «Κουνηθείτε! Βιαζόμαστε!» Μόνο τη λωρίδα έκτακτης ανάγκης δίσταζε να χρησιμοποιήσει στους αυτοκινητόδρομους, μα και πάλι στην περίπτωση που υπήρχαν τροχονόμοι –«Προσοχή! Έχει μπάτσους!»–, και αν τυχόν μας σταματούσαν, είτε επειδή οδηγούσε πάνω στο πεζοδρόμιο ή στο αντίθετο ρεύμα ενός μονόδρομου, έχοντας περάσει ένα σωρό φανάρια με κόκκινο και άλλα τόσα στοπ και, πάνω στη φούρια της, είχε περιλούσει με βρισιές οδηγούς, ποδηλάτες ή οποιονδήποτε άλλο ηλίθιο βρισκόταν στον δρόμο μας, η αδελφή μου κι εγώ είχαμε λάβει εντολές να παριστάνουμε τις ετοιμοθάνατες. Τους έλεγε τότε ότι οι κόρες της, ή η μία απ' τις δύο –σ' αυτή την περίπτωση η άλλη έπρεπε να παίρνει ένα περίλυπο ύφος–, ήταν σοβαρά άρρωστες και πως μας πήγαινε στο

νοσοκομείο· ήταν ζήτημα ζωής ή θανάτου. Μερικές φορές έπιανε το κόλπο, αλλά φαίνεται πως η επιτυχία του όλου εγχειρήματος οφειλόταν κατά πολύ στο ότι στη συνέχεια τους έκανε τα γλυκά μάτια. Η μαμά ήταν απ' τις πιο ωραίες γυναίκες που είχαν περάσει ποτέ πάνω από τη Γη, έλεγαν όσοι την είχαν γνωρίσει στις δόξες της, μα η ομορφιά της είχε σταθεί για την ίδια εξίσου μοιραία όσο και για τους άντρες ή τις γυναίκες που είχαν υποκύψει στη γοητεία της. Δε μας παραξένευε που η μαμά μας οδηγούσε σαν παλαβή, ο κώδικας οδικής κυκλοφορίας ήταν καθαρή θεωρία που θα έβρισκε αλλόκοτο να την εφαρμόσει, αλλά συνήθως, προτού κάνει επιτόπου στροφή βλέποντας κάποιο φορτηγό να έρχεται καταπάνω μας με φόρα, το μετάνιωνε – ετούτο εδώ είναι θωρηκτό! Μείναμε άφωνες όμως διαπιστώνοντας με πόση αποφασιστικότητα άρχισε να ξηλώνει τον έναν μετά τον άλλον τους προφυλακτήρες καθώς το αμάξι έτρεχε βολίδα κάνοντας περιστροφές στη λεωφόρο των Ηλυσίων Πεδίων. Δεν ξέρω χάρη σε ποιο θαύμα βγήκαμε κι οι τρεις άθικτες απ' αυτό.

Όταν έκλεισαν τη μαμά στο ίδρυμα, εμείς βρεθήκαμε αρχικά στο σπίτι κάποιων φίλων. Οι γονείς μας είχαν χωρίσει από χρόνια –εξαιτίας μιας βρόμικης ερωτοδουλειάς, κατά τα λεγόμενα της μαμάς– κι εκείνη είχε ξαναπαντρευτεί εν τω μεταξύ· αργότερα θα μας έλεγε ότι ο όλεθρος που προήλθε απ' την τελευταία αυτή ρήξη είχε σταθεί για εκείνη αφορμή ν' αρχίσει να χάνει τα λογικά της. Ο πατέρας μας δεν έδειχνε να καίγεται και πολύ ν' αναλάβει την κηδεμονία μας, κι έτσι πρέπει να εξετάστηκαν όλες οι άλλες πιθανές επιλογές προτού βγει το αναπόφευκτο

συμπέρασμα ότι τα παιδιά δεν ήταν δυνατόν να συνεχίσουν να πηγαίνουν μπαλάκι από το σπίτι του ενός στο σπίτι του άλλου. Δε νιώθαμε δυστυχισμένες που μέναμε σε οικογένειες συμμαθητών μας – τουλάχιστον όχι δυστυχισμένες σε ό,τι αφορά τη συγκεκριμένη πλευρά της τύχης μας, διότι κατά τα άλλα ήμασταν εντελώς απελπισμένες. Οι φίλοι μας υπήρξαν, είναι και θα είναι για πάντα οικογένειες-υποκατάστατα, οι συναρμολογούμενες οικογένειές μας που έπρεπε να φτιάξουμε ιδιοχείρως. Δώδεκα και δέκα χρονών αντιστοιχώς, η αδελφή μου κι εγώ αναγκαστήκαμε να τα καταφέρουμε μόνες, χωρίς τη μαμά, κι αυτές οι αναπληρωματικές οικογένειες αποτέλεσαν ακλόνητο στήριγμα για εμάς.

«Βγάλτε τα πέρα μόνες σας!» ήταν ένα τροπάριο που την ακούγαμε τακτικά να μας λέει, δίνοντάς μας ρητές εντολές «να πάμε να πνιγούμε» ή «να την παρατήσουμε στην ησυχία της», να «πάψουμε να της τα πηζούμε» και να καταλάβουμε επιτέλους ότι ποσώς την ενδιέφεραν εκείνη οι προβληματισμοί μας ή οι έγνοιες που είχαμε ως κακομαθημένα κορίτσια. «Βγάλτε τα πέρα μόνες σας και πάψτε να μου σπάτε τα νεύρα με τα ηλίθια προβλήματά σας!» Οι λίβελοι της μαμάς δεν τελείωναν έτσι, τις περισσότερες φορές άρχιζαν έτσι. Εγώ κι η αδελφή μου γινόμασταν τόσο συχνά μάρτυρες των αχαλίνωτων παραληρημάτων της μαμάς, που από τα πρώτα κιόλας σημάδια αποφεύγαμε να κοιταχτούμε μεταξύ μας και χαμηλώναμε το βλέμμα. Είχαμε εντολή να την αφήνουμε να λέει, κυρίως να μην της αντιμιλάμε. Ούτε να γελάμε μαζί της – ακόμα κι όταν οι κατσάδες της γίνονταν τόσο υπερβολικές που καταντούσαν αστείες και δαγκωνόμασταν για να μη βάλου-

με τα γέλια. Παίρναμε ένα ύφος συντετριμμένο, γεμάτο μετάνοια, ακόμα κι όταν ξεστόμιζε την περιβόητη φράση της, την πιο εξωφρενική απ' όλες: «Ξέρετε ότι εγώ σας ξεσκάτιζα, χρόνια ολόκληρα;». Αυτή η φράση, κλασική στο ρεπερτόριο της μαμάς, αποτελούσε την ατράνταχτη απόδειξη ότι δεν ήταν καθόλου στα καλά της, πως τα 'χε εντελώς χαμένα! Πώς είναι δυνατόν να πάρει κανείς στα σοβαρά τέτοια δήλωση; Εμείς δεν είχαμε ζητήσει τίποτα, προπάντων δεν είχαμε ζητήσει να γεννηθούμε κόρες θεότρελων γονιών! Η φράση της ερχόταν επίσης να μας υπενθυμίσει ότι δε φταίγαμε εμείς για όλα. Ο μονόλογός της, κανονικός εξάψαλμος, ξεκινούσε κάθε φορά περίπου ως εξής: «Να 'ξερες τι έχω κάνει εγώ για σένα, παλιοκόριτσο! Πόση αχαριστία! Ούτε που μπορεί το κουτό σου το μυαλό να διανοηθεί έστω και μία από τις χιλιάδες θυσίες που έκανα για εσάς τις δύο! Ποιες νομίζετε ότι είστε, για να με κρίνετε στις αδύναμες στιγμές μου; Ποιος μπορεί να καυχιέται ότι είναι άμεμπτος; Πείτε μου, ποιος; Τι θαρρείτε ότι είστε, βλαμμένες τσούπρες; Καταλαβαίνετε ότι εγώ σας ξεσκάτιζα, για χρόνια; Πού να το καταλάβετε... Δε μου καίγεται καρφί λοιπόν για τα χαζά σας προβλήματα, βγάλτε τα πέρα μόνες σας, αφού το θέλετε έτσι. Θα δούμε ποιος θα 'ναι αυτός που θα έρθει πάλι να φωνάζει βοήθεια, όταν θα μ' έχετε ξεκάνει πια. Κάνω ό,τι μπορώ, τ' ακούτε; Κάνω κάθε δυνατή προσπάθεια, αλλά αν αυτό δε σας φτάνει, τότε τραβάτε να δείτε αν έρχομαι, πηγαίνετε να βρείτε μάνα καλύτερη από μένα. Ως τώρα, η μάνα σας κάνει ό,τι μπορεί, η μάνα σας έχει φτάσει μέχρι τον λαιμό, δεν αντέχει άλλο, είναι άνθρωπος κι αυτή. Η μάνα σας σας στέλνει στο διάολο λοιπόν!».

*

Όντως δεν κατανοούσαμε τότε πως, για τη μαμά, το ότι μας άλλαζε πάνες και καθάριζε τα κακά μας στο γιογιό δεν ήταν κάτι τόσο εύκολο. Πως, για τη μαμά, το να είναι μια επαρκώς καλή μητέρα δεν ήταν αυτονόητο. Στις διαρκείς απαιτήσεις ενός βρέφους, στις αλλαγές που επιφέρει η μητρότητα και στις συναισθηματικές διαταραχές, στην κρίση ταυτότητας δηλαδή που αντιπροσώπευε για εκείνη το γεγονός ότι έγινε μητέρα, δεδομένης της μέχρι τότε διαδρομής της, της αρρώστιας της και του παρελθόντος της, σε όλα αυτά λοιπόν δεν μπορούσε παρά να αποκρίνεται με τρόπο βίαιο, απρόβλεπτο, καταστροφικό, αλλά και με όλη την αγάπη που εκείνη δεν είχε πάρει και που ονειρευόταν να δώσει και να της ανταποδώσουν. Αυτή η ξέφρενη αγάπη, αυτό το ασυγκράτητο πάθος που ενσάρκωναν αυτά τα δύο κοριτσάκια, με όλους τους μεπελάδες που μπορεί να δημιουργούσαν στο κάθε στάδιο της ηλικίας τους, αυτή η απέραντη αγάπη, που ήταν δίχως τέλος, που θα επιζούσε από κάθε δοκιμασία, αυτή η αγάπη που η φλόγα της ξεπερνούσε τα πάντα, συγχωρούσε τα πάντα, αυτή η αγάπη που την έκανε να μας αποκαλεί, όποτε δεν ήμασταν «βλαμμένες», «βρομιάρες» ή «παλιόκοριτσα», «λατρεμένες μου κορούλες», αυτή η αγάπη ήταν που την κράτησε στη ζωή όσο την κράτησε.

Είχαμε κι εμείς οι δύο μια έκφραση καθιερωμένη, αποκλειστικά για εκείνη: «Μαμάκα μου καλή, θα σ' αγαπώ πολύ, για όλη μου τη ζωή – και εις τον αιώνα τον άπαντα». Η φράση αυτή, όποτε καταφέραμε να της την πούμε, ήταν ικανή να καταλαγιάσει τον θυμό της και να της αλλάξει τη διάθεση. Ξάφνου, η μαμά ηρεμούσε, ησύχαζε, την αγαπούσαμε τόσο ώστε να αντιμετωπίζουμε τις επι-

θέσεις της με τη φλόγα και τη δύναμη των συναισθημάτων μας. Η άλλη όψη του θυμού της δεν ήταν η κατήφεια αλλά η λατρεία. Απαντούσαμε στα ξεσπάσματα της οργής της όχι με το να συμμορφωνόμαστε αλλά με το να της δείχνουμε τη λατρεία μας. Την αγαπούσαμε περισσότερο από καθετί στον κόσμο κι αυτή η υπόσχεση που της δίναμε αρκούσε για να διώξει τις ρυτίδες απ' το μέτωπό της και να την κάνει να χαμηλώσει την ένταση της φωνής της. Ναι, την αγαπούσαμε· ναι, μας αγαπούσε κι εκείνη. Η καταγίδα ξεμάκραινε μ' ένα χάδι στην πλάτη, μ' ένα μεγάλο φιλί στον λαιμό, μια βροχή από φιλιά, αμέτρητα, ατελείωτα φιλιά.

Τελικά μετακομίσαμε στο σπίτι του μπαμπά, έπειτα από μια μικρή περίοδο στο σπίτι της γιαγιάς και του παππού – δηλαδή της μητέρας και του πατριού της μαμάς μας –, εφόσον αυτοί δεν μπορούσαν κάθε πρωί να μας πηγαίνουν από το Μοντρέιγ ως το σχολείο, στην καρδιά της δέκατης πέμπτης περιφέρειας του Παρισιού – εργάζονταν ακόμη η γιαγιά κι ο παππούς και κανείς απ' τους δυο τους δεν ήταν ταξιτζής! Είπαν στον μπαμπά πως αν ήθελε ας έστελνε τον δικό του σοφέρ να μας πηγαίνει, μιας κι ο μπαμπάς διέθετε ένα υπηρεσιακό αυτοκίνητο – γιατί το σκεφτόταν, γιατί να μην το εκμεταλλευτεί; Είχε αρχίσει να γίνεται πρόβλημα το πού θα φιλοξενούμασταν. Όσο καιρό μείναμε στο σπίτι του μπαμπά, πήγαινα και κλειδωνόμουν στην τουαλέτα κλαίγοντας ώρες ατέλειωτες. «Μα πώς είναι δυνατόν να είσαι τόσο κλαψιάρρα;» με μάλωνε η μαμά σε όλη τη διάρκεια της παιδικής μου ηλικίας, βρίσκοντας πως παραήμουν ευαίσθητη, παραήμουν παραπονιάρρα. «Σταμάτα να κλαις, που να πά-

ρει και να σηκώσει! Τι πάει να πει “δεν ξέρεις γιατί”; Άμα σου αστράψω μία, τότε θα καταλάβεις γιατί!» Η μαμά ήταν υπερβολική, η μαμά αλήθεια το παράκανε, η υποκρισία της ξεπερνούσε κάθε λογικό όριο: Η ίδια έβαζε τα κλάματα με το παραμικρό, ανά περιόδους βέβαια, αλλά όταν έφτανε η εποχή των δακρύων τότε γινόταν κατακλυσμός, η Ίσις έκανε τα νερά του Νείλου να ξεχειλίζουν. Κληρονόμησα από εκείνη την πολύ κακή συνήθεια να σπέρνω τα χρησιμοποιημένα μου χαρτομάντιλα εδώ κι εκεί σ’ όλο το σπίτι – κατά την περίοδο των κλαυθμών της τα δικά της χαρτομάντιλα άφηναν παντού τις νωπές και στρογγυλές τους στάμπες, πάνω στα έπιπλα, στους καναπέδες, στα κρεβάτια, στις τσέπες των τζιν παντελονιών της, των καταλερωμένων τζιν παντελονιών της που δεν έμπαινε πια στον κόπο να πλύνει και που δεν έβγαζε από πάνω της επειδή δεν είχε πλέον τις δυνάμεις ν’ αποφασίσει τι ρούχα να φορέσει.

Κατά την απουσία της, έχανα την αίσθηση του χρόνου, τα λεπτά κι οι ώρες ήδη μου φαίνονταν ατέλειωτα για να φανταστώ ότι θ’ αρχίσω να μετράω μέρες, εβδομάδες, μήνες. Μας είχαν πει πως η μαμά ήταν άρρωστη – τελικά, υπήρχε χειρότερη λέξη από το *μανιοκαταθλιπτική*: η λέξη *άρρωστη*. «η μάνα σου είναι άρρωστη». Ο επιθετικός προσδιορισμός σ’ αυτό το πλαίσιο φαινόταν να μη σχετίζεται με κάποια προσωρινή αδιαθεσία, με κάποια απ’ αυτές τις συνήθεις ασθένειες από τις οποίες όλοι έχουμε κάποια εμπειρία, τις ασθένειες κοινού τύπου. Έδειχνε να είναι οριστικός, είχε μια παράξενη χροιά, σαν κέρινο μέτωπο πάνω στο οποίο έχει παγώσει κάποιο σάβανο, σαν σάλτσα που πήζει σε μια κατσαρόλα με βοδινό. Το

δυσβάσταχτο αυτό επίθετο δε χαρακτηρίζει πια μια παροδική, συμπτωματική κατάσταση, αλλά περιέβαλλε ολοκληρωτικά την ύπαρξη της μαμάς. Κι έτσι η λέξη επέπλεε στον μαρασμό της συνείδησής μου ως πιθανός ευφημισμός, μπορεί και να μη μου έλεγαν την αλήθεια, μπορεί να εξακολουθούσαν να μου λένε ψέματα για να μου αποκρύψουν την οριστική αναχώρηση της μαμάς από τούτο τον κόσμο. Ίσως να αμφέβαλλα για τη μνήμη μου, να φοβόμουν με την πάροδο του χρόνου μην τυχόν διογκώσω την απελπισία που ένιωθα τότε, όμως κατέχω την ατράνταχτη απόδειξη πως δεν είχα συνειδητοποιήσει ακόμη την κατάσταση τη στιγμή που έγραφα για εκείνη, τη μέρα που έκλεισα τα δέκα μου χρόνια, αυτό το ποίημα του οποίου οι πρώτες στροφές ήταν οι εξής: *Μαμά, μαμά, εσύ που τόσο μ' αγαπάς, γιατί έφυγες χωρίς να πεις πού πας;*

Εκείνο το καταραμένο φθινόπωρο ήταν που ανακάλυψα τον Απολλιναίρ:

*Λατρεύω τους ψιθύρους σου, φθινόπωρο – μου λένε
για τους καρπούς σου, που κανείς δεν ήρθε να μαζέψει.
Τα δάση και ο άνεμος δε σταματούν να κλαίνε,
τα φύλλα, απ' τα δάκρυα έχουνε πια στερέψει.
Τα φύλλα
που πατάμε.
Τα τρένα
που περνάνε.
Η ζωή
που προσπερνάμε.*

Το ρίγος της ύπαρξης που ξεθωριάζει, η πένθιμη εξαϋλωσή της, η αίσθηση του εφήμερου που το ποίημα ξεδιπλώνει και αποκαλύπτει σταδιακά, ο ρυθμός που δίνει σώμα μέσα από το σμίλευμα των στίχων στον ακατάπαυστο ρου της ζωής, αυτό το φευγαλέο προφίλ που οι λέξεις σκιαγραφούν, αυτό το αισθητικό σοκ, έρχεται στις αναμνήσεις μου να προστεθεί σ' εκείνον τον περίπατο στο δάσος, κοντά στο εξοχικό της γιαγιάς, τότε που μια φίλη της μαμάς, η πρώτη που τόλμησε να το κάνει, προσπάθησε να μας εξηγήσει τι συνέβαινε πραγματικά. Τα λόγια της έρχονταν επιτέλους σαν φωτεινά ανοίγματα μέσα στη χλωμάδα του Νοέμβρη, όπως άλλωστε λαμπύριζαν κάτω απ' τα πόδια μας κι οι χρυσαφένιες λεπίδες με τις οποίες οι γενναιόδωρες καστανιές έστρωναν τον δρόμο μας. Μέσα σ' αυτό το αμάλγαμα ποίησης, διαλόγων και κλαριών, μια ηλιαχτίδα διαπερνούσε ντροπαλά τα φυλλώματα φανερώνοντας στην απαρηγόρητη καρδιά μου μια ρωγμή, μια πολύ λεπτή χαραμάδα ελπίδας.

Κι ύστερα ήρθαν εκείνα τα Χριστούγεννα όπου, όπως κάθε Χριστούγεννα, την αδελφή μου κι εμένα μας γέμιζαν δώρα, πλημμύριζε ο τόπος δέματα τυλιγμένα με πολύχρωμο χαρτί και σγουρές κορδέλες, όλα αυτά κάτω από το στολισμένο έλατο – που ένας Θεός ξέρει ποιος το είχε στολίσει. Πώς τολμούσαν οι μεγάλοι της οικογένειας, με τον μπαμπά πρώτο και καλύτερο, να διοργανώνουν για εμάς τέτοια γιορτή χωρίς να ωχριούν; Εμείς θέλαμε τη μαμά για τα Χριστούγεννα, τόσο δύσκολο ήταν να το καταλάβουν; Δε θέλαμε άλλα δώρα αν δεν μπορούσαμε να έχουμε το μοναδικό που είχε σημασία για εμάς: τη μαμά, τίποτε άλλο! Πού ήταν η μαμά; Και πότε θα επέστρεφε;

Τα Χριστούγεννα ήταν πάντα ένα μαρτύριο, αλλά εκείνη τη χρονιά υπήρξαν πραγματικός Γολγοθάς και δεν μπορούσα να πιστέψω, ακόμη δεν μπορώ να πιστέψω δηλαδή, ότι με το ζόρι παριστάναμε πως δήθεν μας ευχαριστούσαν τα δώρα μας, επειδή δεν έπρεπε να προσβάλουμε τον μπαμπά. Εκείνον ευχαριστούσαν και δεν έπρεπε να τον κακοκαρδίσουμε, εκείνος μόνο μας είχε απομείνει, δε νιώθαμε έτοιμες να δηλώσουμε ορφανές, κι έτσι κάναμε κάθε δυνατή προσπάθεια για να ανταποκριθούμε στον ρόλο μας, να χαμογελάμε, να λέμε ευχαριστώ και να δείχνουμε όσο πιο εκστασιασμένες μπορούσαμε, έτσι ώστε να μη θυμώσει ο μπαμπάς μαζί μας και μας πετάξει έξω απ' το σπίτι. Δεν έπρεπε η αχαριστία μας –όχι η αχαριστία για την οποία μας κατηγορούσε η μαμά, αλλά πάντως η γνωστή αχαριστία που διακρίνει τα παιδιά, επειδή τα παιδιά είναι αγάριστα, είναι γνωστό αυτό, το ότι δεν αναγνωρίζουν τις θυσίες των γονιών τους είναι αδιάφυστο γεγονός– να μας προδώσει και να μας βουτήξει ακόμα πιο βαθιά σ' αυτόν τον βούρκο όπου με τόση δυσκολία τσαλαβουτούσαμε. Γιορτάζαμε τα Χριστούγεννα αν και ο μπαμπάς ήταν «κομματάκι» Εβραίος, όπως έλεγε η μαμά. Ο ίδιος αυτοπροσδιοριζόταν ως άθεος.

Το ιστορικό γεγονός που είχε καθορίσει τη ζωή του πατέρα μου ήταν το ξέσπασμα του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου. Γιος υπουργού και πρώην αντιπροέδρου της Δημοκρατίας, ο μπαμπάς είχε περάσει τα πρώτα παιδικά του χρόνια στο μέγαρο των Ηλυσίων και στη συνέχεια στις υπηρειακές κατοικίες που δεν υστερούσαν σε πολυτέλεια, κι όταν ξέσπασε ο πόλεμος κόντεψε να του κοτίσει τη ζωή το ότι οι πρόγονοί του ήταν Εβραίοι. Ο πα-

τέρας του καθαιρέθηκε, διώχθηκε και κατέληξε άφραγκος. Ο μπαμπάς θυμόταν πως μια ωραία ημέρα, ενώ ο πόλεμος μαινόταν κι εκείνοι κρύβονταν με ψεύτικη ταυτότητα στη Μασσαλία, ο πατέρας του του είχε πει πως, αν ως τα τέλη του μήνα δεν έβρισκε κάποιον τρόπο για να τους ζήσει, τον ίδιο, τη μητέρα του και τα αδέρφια του, θα τους πήγαινε όλους μαζί να φουντάρουν στο παλιό λιμάνι, εκεί που κατέληγε η κεντρική λεωφόρος Κανεμπιέρ. Είχα διακρίνει στον ψυχισμό του πατέρα μου τις επιπτώσεις αυτού του τραύματος, είχα καταλάβει πόσο τον πονούσε ακόμη η ανείπωτη αίσθηση της ντροπής του να είναι Εβραίος, τον αδιανόητο φόβο του μην τυχόν και τον σκοτώσουν λόγω της καταγωγής του, μην τυχόν και χάσει τα πάντα, από τη μια μέρα στην άλλη, χωρίς κανέναν λόγο. Δεν ήταν κάτι που σήκωνε ανταγωνισμό, το Ολοκαύτωμα, ή η Σοά όπως το αποκαλούσαν οι Εβραίοι, πάντα θα υπερίσχυε, θα επισκίαζε οποιοδήποτε άλλο τραύμα. Η απουσία της μαμάς, που ήταν πρωταρχικής σημασίας για την αδελφή μου κι εμένα, δεν μπορούσε να συγκριθεί για τον πατέρα μου με τη φρίκη του πολέμου.

Η μαμά επέστρεψε επιτέλους, κουβαλώντας όμως μαζί της μια σειρά προβλημάτων που της είχε αφήσει όλο αυτό, όπως η δυσκολία να μαγειρέψει και να κοιμηθεί, ενώ βρισκόταν διαρκώς σε μια κατάσταση μεταξύ φθοράς και αφθαρσίας, έτοιμη να καταρρεύσει, θολωμένη από τα πολλά ψυχοφάρμακα με τα οποία, όπως έλεγε, την είχαν τόσο κατατρυπήσει στο ψυχιατρείο, που ο πισινός της είχε πληγιάσει. Μας διηγιόταν κατ' επανάληψη τις απάνθρωπες θεραπείες στις οποίες την είχαν υποβάλει, με λεπτομέρειες τόσο τρομακτικές λόγω του ρεαλισμού τους

—όπως οι οσμές ή οι πόνοι— όσο και ασύλληπτες για εμάς. Οι σκηνές που περιέγραφε ήταν σαν κομμάτια μιας ονειρικής θεατρικής παράστασης, όπου η ωμή πραγματικότητα στόχευε στο να προκαλέσει δυσφορία στον θεατή: μια μάγισσα με θολά μάτια που σβήνει τα αποτσίγαρά της στη γλάστρα ενός βαθυκόκκινου φυτού· γέροι που ξεψυχούσαν με ανοιχτό στόμα, μόνι, χαμένοι, μην ξέροντας πια ποιοι είναι· νοσοκόμες βαμμένες όπως όπως σαν κλεμμένα αυτοκίνητα, να τρεκλίζουν κρατώντας στα χέρια τους σύριγγες πιο μεγάλες από εκείνες· ένα στοιχείο να αιωρείται πάνω από μια λίμνη ούρων... Μας μίλησε για το θάρρος και τη θέληση που είχε χρειαστεί για να βγει απ' τη φυλακή, να ελευθερωθεί από τον ζουρλομανδύα — ούτε να τα φανταστούμε δεν μπορούσαμε! Είχε αντισταθεί σ' αυτές τις σκρόφες με τις λευκές στολές, είχε παλέψει με τα ίδια της τα χέρια, είχε αναγκάσει τον εαυτό της να κάνει παγωμένα ντους, κρύβοντας τα χάρπια που της έδιναν μέσα στα μανίκια της ή κάτω απ' το στρώμα. Είχε δεχτεί να υπακούσει στους ανόητους κανονισμούς τους, είχε καταπιέσει τον εαυτό της να σκύβει το κεφάλι μπροστά τους, είχε μεταμορφωθεί σε ανθρώπινο κουρέλι για να τους δείξει πως ήταν συνεργάσιμη, ήρεμη, εντελώς ήρεμη και υπάκουη. Βαθιά μέσα της ήξερε ότι η επανάστασή της θα ήταν ακόμα πιο βίαιη αν δεν έδειχνε κανένα εξωτερικό σημάδι. Φρόντιζε να περνάει απαρατήρητη. Έκανε στα κρυφά ανταλλαγές με άλλους τροφίμους για να της δίνουν κέρματα για τον τηλεφωνικό θάλαμο, επειδή δεν είχε φράγκο, ούτε καν για τσιγάρα, και δεν υπήρχε κανείς, μα κανείς που να μπορούσε να τη βοηθήσει. Τηλεφωνούσε σε όλους τους στενούς της φίλους στο Παρίσι —σε όλους, τρόπος του λέγειν, οι τελευταίοι που

της είχαν απομείνει μετά βίας μετριούνταν στα δάχτυλα ενός χεριού—, για να φροντίσουν τουλάχιστον να τη μεταφέρουν στην πρωτεύουσα, επειδή στις αρχές νοσηλεύονταν στην Τουλ, στην περιοχή που βρισκόταν πιο κοντά στο χωριό όπου είχε καταφύγει προτού τη γραπώσουν, της περάσουν τον ζουρλομανδύα και όλα τα σχετικά. Η μαμά είχε αγοράσει ένα σπίτι στην περιοχή του Κορρέζ με λεφτά που είχε κλέψει απ’ τον μπαμπά. Είχε χρειαστεί χρόνο για να συγκεντρώσει το ποσό σε ρευστό. Όταν ήταν ακόμη παντρεμένοι, του βούταγε λίγο λίγο μικροποσά από πάχα χαρτονομίσματα, απ’ αυτά που ο μπαμπάς φυλούσε στο χρηματοκιβώτιό του και που δεν τα μετρούσε —το χρήμα αποκτά αξία μονάχα όταν το ξοδεύεις για να περνάς καλά, όχι όταν το αποταμιεύεις—, μέχρις ότου συγκεντρώσει όσα της χρειάζονταν για να καπαρώσει το σπίτι των ονείρων της, ένα πέτρινο ερείπιο, παμπάλαιο, με μια υπέροχη οροφή από τρύπιους σχιστόλιθους, στην κορφή ενός μικροσκοπικού χωριού του Μασίφ Σαντράλ, μακριά από τα πάντα, αν εξαιρούσε κανείς κάποια ανενεργά ηφαίστεια και τη Λιμόζ, γνωστή για την πορσελάνη της. Είχε ζητήσει από τον μπαμπά να το αγοράσουν μαζί, για εκείνη, αλλά αυτός της είχε απαντήσει πως δεν πρέπει να μιλούσε σοβαρά, πως δεν ήταν με τα καλά της, πως δεν επρόκειτο ποτέ να είχε πατήσει το πόδι του σε τέτοιο κατσιοχώρι, στου διαόλου τη μάνα — μα πώς της πέρασε από το μυαλό κάτι τέτοιο! Το σπίτι αυτό, το οποίο η μαμά είχε ανακαινίσει με υπέρμετρο πάθος και με πολλές ακόμα δέσμες χαρτονομισμάτων που είχε πάρει λαθραία από το χρηματοκιβώτιο, ήταν ο παράδεισός της, ένα ήσυχο λιμανάκι περικυκλωμένο μ’ έναν τοίχο από γρανίτη τον οποίο η ίδια είχε βοηθήσει τους μάστορες

να χτίσουν πέτρα πέτρα και κατά μήκος του οποίου είχε φυτέψει κισσό, περιμένοντας με ανυπομονησία να τον δει να επεκτείνεται και από την εξωτερική πλευρά του φράχτη όπως τα μαλλιά της Ραπουνζέλ. Το σπίτι αυτό, που το αποκαλούσε το τυχερό της σπίτι –κατ’ εικόνα των αραιών δοντιών της, που θεωρούνται σημάδι τύχης για κάποιον–, ήταν το φρούριό της. Εκεί ένωθε προστατευμένη όχι μονάχα από τις εξωτερικές επιθέσεις αλλά και από τις αυτοκαταστροφικές της τάσεις, ένωθε ανίκητη, απόρρητη. Ήταν λοιπόν λογικό, με το που κατάλαβε ότι την κυνηγούσαν οι άνθρωποι με τις λευκές μπλούζες και ότι την απειλούσαν οι δαίμονες που την καταδίωκαν από μικρό κοριτσάκι, να καταφύγει στο Κορρέζ για να σωθεί. Δανείστηκε το αμάξι μιας φίλης της προκειμένου να μην την εντοπίσουν, για να χάσουν τα ίχνη της –αυτοί, οι εχθροί της–, και οδήγησε όλη νύχτα για να φτάσει τα χαράματα στο Πουιπερτί, το χωριό όπου βρισκόταν το σπίτι και όπου βρήκε καταφύγιο σε κάποιους γείτονες αγρότες. Με εξέπληξε που ο μπαμπάς σκέφτηκε να πάει να την αναζητήσει εκεί, επειδή κάτι τέτοιο απαιτούσε όχι μονάχα πνευματική εγρήγορση αλλά και βαθιά γνώση της ψυχολογίας της μαμάς. Αργότερα, μέσα από τις ημιτελείς αφηγήσεις του μπαμπά, της μαμάς και άλλων –αυτά τα σπαράγματα ιστοριών που κόπιαζα να συνταιριάξω μονάχη μου–, κατάλαβα ότι ο τελευταίος σύζυγος της μαμάς ήταν εκείνος που είχε πει στον μπαμπά πως εκεί πρέπει να κρυβόταν η γυναίκα του, μα ούτε αυτός ούτε η γιαγιά δεν είχαν θελήσει να πάνε να τη βρουν: φοβούνταν κι οι δύο, ίσως όχι και τόσο άδιστα, πως η μαμά θα τους έγδερνε ζωντανούς. Ο μπαμπάς κατανοούσε τον φόβο τους, ωστόσο κάποιος έπρεπε να παρέμβει. Ο μπαμπάς

χρειάστηκε να αναγκάσει τη γιαγιά να δώσει γραπτώς τη συναίνεσή της στο να οδηγηθεί η μαμά στο ψυχιατρείο, δίνοντας όρκο στους θεούς ότι η μαμά δε θα το μάθαινε ποτέ – τόσο πολύ φοβόταν η γιαγιά μην την εκδικηθεί η κόρη της. «Δεν το πιστεύω αυτό που ακούω!» αναφώνησε η μαμά όταν ο μπαμπάς τής αποκάλυψε τον φόβο της μητέρας της (από σαδισμό; από υποκρισία; έτσι απλά για να δει την αντίδρασή της; Ποιος ξέρει!). Ήταν πράγματι γελοίο! Λες και ήταν καμιά εγκληματίας πολέμου, γιατί όχι κι ο ίδιος ο Χίτλερ, εδώ που φτάσαμε! Όταν ο μπαμπάς βρήκε το σπίτι των αγροτών –κάποιοι άλλοι γείτονες του είχαν υποδείξει πού κρυβόταν η μαμά–, εκείνη βγήκε με μια κυνηγετική καραμπίνα και την έστρεψε προς το φορτηγάκι του. «Πού να φανταστώ κι εγώ ότι το όπλο ήταν γεμάτο! Να πάρει και να σηκώσει, πόσο χαζή είμαι! Έπρεπε να πυροβολήσω! Καλύτερα να τα πλάκωνα στις σφαίρες αυτά τα καθάρματα, πιο καθαρή θα την είχα βγάλει. Πρώτα απ' όλα, θα με παρέπεμπαν στη δικαιοσύνη» – για το τεκμήριο αθωότητας, ούτε κουβέντα, ήταν κάτι παντελώς άγνωστο, της αθωότητας το ποιο; «Ένοχη η κατηγορούμενη! Άντε λοιπόν και σβέλτα, στην φειρού! Βλέπεις όμως, αυτοί προτιμούσαν να με δικάσουν πίσω απ' την πλάτη μου, εκατό τοις εκατό, είναι πολύ πιο εύκολο άλλωστε να συκοφαντείς κάποιον όταν αυτός δεν είναι παρών για να υπερασπιστεί τον εαυτό του. Κατευθείαν στη φυλακή, με συνοπτικές διαδικασίες! Να σου πω την αλήθεια, δε θα ήμουν και τόσο άσχημα στη φυλακή, ίσως να 'χα κάνει τουλάχιστον μερικές φίλες, ενώ στο τρελάδικο το παιχνίδι ήταν χαμένο από χέρι, δεν είχα πολλές πιθανότητες να αποκτήσω συμμάχους».

*